

ՀԱԻԱՏԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ

«Նա և որ ընդ ճառագայթա արեգականն
հայել կամիցի, պարտի զպղտորութիւն
աչացն՝ զաղտն և զքիժն հ քաց պարգել,
զի մի մթարքն, որ զբբօքն շողայցնն,
արգել հայելոյ հ յստակութիւն լու-
սոյն լիցին»։ (Եզնիկ)

Հինգերորդ դարի մեծ հմաստասէր և մատենագիր՝ Եզնիկ կողբացիին բովանդա-
կալից խօսքերը շատ դիպուկ են՝ շեշտելու տեսակէտէն անհրաժեշտութիւնը և ընդ-
գրծելու կենսականութիւնը առարկայական ըլլալու մեր դատողութեանց մէջ, և ոչ
թէ՝ զգացական։ Մեր առարկայական ըլլալը կը կայանայ այն երևոյթին մէջ որ ա-
մէն հասկացութիւն, վիճակ և հարց կ'ընկալենք հրենց հարազատ ու հրական պարու-
նակին ու շրջագիծին մէջ՝ այնպէս հնչպէս գոյութիւն ունին։ Ճշմարտութիւնը
չշարեւելու, չեղծելու և չթաքցնելու համար, անհրաժեշտ է որ մարդիկ ձերբազատուին
կանխակալ կարծիքներէ, նախապաշարումներէ, զգացական խոհերէ ու սին մտածումներէ,
որպէսզի զգացական խաբուսիկ աշխարհէն ընդմիշտ հեռանալով, հրենց մտքի սլաքը
կարենան ուղղել դէպի բանականութիւն, առողջ դատողութիւն ու ճիշդ եզրակացու-
թիւն։ Այս կը նշանակէ որ մարդիկ պարտին կեանքի իւրաքանչիւր երևոյթ և հրո-
ղութիւն տրամաբանութեան բովէն անցընել, հրենց համոզումները խարսխել տրամա-
բանական ճշմարտութիւններու ու շօշափելի ապացոյցներու վրայ, և կտրականապէս
մերժել հրենց առաջարկուած մակերեսային, մասնակի, առարկելի ու հերքելի լու-
ծումները։ Մեր դատողութիւնները ճիշդ են երբ հիմնուած են ուղիղ տարրերու ու
հրական համապատասխանութեանց վրայ։

Մարդ էակը, ի բնէ, հակուած է հաւատք ընծայելու գերբնական ուժերուն՝
առանց դոյզն իսկ տատամսումի ու կասկածանքի։ Աստուծոյ գերբնականութեան պատ-
մութիւնն է բովանդակ շին կտակարանը։ Յաւերժական ճշմարտութիւններ պարունա-
կող Աստուածաշունչը, ոմանց այնքան ներշնչած ու հոգեկան քարձր տրամադրութիւն
ստեղծած է որ անոնք, անգիտաբար և ի վնաս հրենց անձնական գոյութեան, շօշափե-
լիօրէն հեռացած են գիտութենէն ու մանաւանդ՝ բժշկութենէն և անոր ընծեռած կեն-
սաբեր քարիքներէն։

Բժշկագիտութիւնը, որ Քրիստոսէ առաջ և միջին դարերուն՝ կրօնական հաւա-
տալիքներու ողորդածութեան և կարգ մը սնոտիապաշտական արարքներու պատ-
ճառով, որոշ մարդկանց կողմէ արհամարհուած ու անտեսուած գիտութիւն մըն էր,
վերջին հարիւր տարուայ ընթացքին արժանազրած է մեծամեծ յաջողութիւններ և կա-
տարած ապշեցուցիչ ու անհաւատալի նուաճումներ։

Գիտութեան սահմանը չափազանց ընդարձակ է ու անձայրածիր, քայց մարդուն
միտքը և կարողութիւնը՝ սահմանափակ։ Ներկայ գիտական հետախոյզ միտքը, որ շու-
նի դադար և հանգիստ, կը բնէ անդուլօրէն, կը պրպտէ անձանձրոյթ ան հետամուտ

է բացարձակ ճշմարտութեան ու իրականութեան, ու կը ձգտի անհասանելիին և անկարելիին: Բժշկագիտութիւնը այժմ, նորագոյն մեթոտներով սպառազինուած, կ'ընթանայ անկոխ ճանապարհներով և կը կատարէ զարմանահրաշ գիւտեր՝ միշտ օգտագործելով ճարտարարուեստի բոլոր հնարաւորութիւնները և օգտուելով բազմաթիւ գիտութիւններէն:

Բժշկական աշխարհը սակայն չի կրնար պարծենալ որ ունի պատճառն ու պատասխանը, լուծումն ու դարմանը ամէն ախտի: Բժիշկներ իրենք իսկ համեստաբար կը խոստովանին որ իրենց ամբարած գիտելիքները և ձեռք ձգած արդիւնքները բժշկական բնագաւառէն ներս անբաւարար են: Անոնք սակայն մեզի կը վրստահեցնեն որ բժշկութիւնը տեղբայրի մէջ չէ և չի յետադիմեր, այլ՝ իր յարաճուն զարգացումով կ'ընթանայ յառաջ և մարդկութեան կը բերէ իր անզնահատելի նպաստը:

Արդ, շընդունիլ գիտութեան ձեռք բերած նուաճումները, չխանդավառուիլ անոր յաջողութիւններով և մանաւանդ չօգտուիլ անոր պարզեւած բարիքներէն, պարզապէս խաւարամտութիւն է ու բարոյական սնանկութիւն:

Մարդկութիւնը յուզող կարեւորագոյն հարցը ներկայիս, անտարակոյս, առողջութիւնն է: Հիւանդութիւնը մարդկութիւնը նեղող, անհանգստացնող ու տառապեցնող երևոյթ է: Հինէն ի վեր, մարդիկ դիմած են ամէն տեսակի միջոցներով՝ կանխելու համար զանազան ախտեր և մահացու հիւանդութիւններ: Հիւանդն իր ցաւերուն մէջ դիմած է և՛ արտաքին անտեսանելի ուժերու միջամտութեան, և՛ դեղամիջոցներուն: Ի մէջ ներկայ դժնդակ ու անբաղձալի պայմաններուն, ուր աղքատութիւնը, գործազրկութիւնը, գործի ճնշումները, ընկերային պայմաններուն սահմանափակուածութիւնը, անառողջ ուտելիքներուն սպառումը, կենսոլորտային լուրջ, հազանգող տագնապն ու սպառնալիքը և առօրեայ կեանքի մտմտութիւններն ու հնգնութիւնները յարատեւ մեր շուրջն են և մեզ ուժեղամ կ'ընեն հոգեպէս և մարմնապէս, մարդիկ, շփոթահար և յուսահատ, կը փնտեն լաստ՝ փրկութեան, կոուան՝ յենելու, և բարեբար միջոց, որ իրենց կարենայ ձեռքբազատել մտահոգութիւններէ, անձկութիւններէ, հիւանդութիւններէ, և հայթայթէ բուժում մարմնի և հոգիի:

Ահա ճիշդ հոս է որ կրօնքը օգնութեան կը հասնի և ձեռք կը կարկառէ մարդկութեան՝ առ ի բարելաւումն իրենց կեանքին ու առողջական վիճակին:

Ի շարս կրօնական բազմաթիւ հաւատալիքներուն, հաւատացեալը հաւատք կ'ընծայէ նաև հաւատաբուժութեան: Իսկ ի՞նչ է հաւատաբուժութիւնը:

Հաւատաբուժութիւնը (Faith-Healing) հաւատքով բուժելու արուեստն է ու ... արհեստը: Հաւատաբուժը իր սեպուհ պարտքը կը համարէ անմիջապէս յիշեցնել հաւատացեալին որ իր արուեստը կը պահանջեն խորունկ հաւատք և նիւթական առատ վարձատրութիւն:

Հաւատաբուժութեան բազմաթիւ օրինակներ կը գտնենք նոր կտակարանին մէջ, ուր մեր Տէրը կը բժշկէ անդամալոյծը, կոյրը, խուլը, համրը, և նոյնիսկ յարութիւն կուտայ մեռելին: Քրիստոսի օրինակին հետեւելով, առաքելներ ևս ձեռք դնելով հիւանդին զխուս վրայ աղօթեցին ու բժշկութիւն խնդրեցին Աստուծմէ: Աւանդականօրէն հաստատուած այս կարգը հասած է մինչև մեր օրերը: Դժբախտութիւնն այն է, որ ձրի պարգևուած այս շնորհը, յետ Քրիստոսի, վերածուեցաւ շահի աղբիւրի և առևտուրի:

Մեր հին մատենագրութեան էջերուն մէջ կը հանդիպինք Մահրբանքի բերդի կառուցման աւանդութեան, ուր հայ հշխանը իր որդիին հրաշքով բուժելու համար թաղէոս առաքելին կ'առաջարկէ ոսկեայ և արծաթեայ պատերով վանք կառուցել: Առաքելը սակայն ցանկութիւն կը յայտնէ վանքի փոխարէն ամրակուռ բերդ մը շինել: Այսպիսի հրաշապատում դրուագներով լեցուն է հայոց պատմութիւնը:

Մարդիկ այսօր ևս կը դիմեն աղօթքին՝ իրենց պէսպէս ցաւերուն փարատման ու հիւանդութեանց բուժման համար:

Մարդկութեան գերագոյն իղձն ու նպատակը եղած է բոլորել կեանք մը առողջ ու գուարթ: Բազմակի հիւանդութիւններ սակայն թոյլ չեն տուած որ մարդը վարէ ախտագերծ, անդորր ու կենսուրախ կեանք:

Քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր, Արևմտեան աշխարհին մէջ բուսած են հաւատաբուժներ, որ իրենք իրենց կը կոչեն երկնառաք օծեալներ և կը պնդեն որ մշտական հաղորդակցութեան մէջ են Աստուծոյ հետ: Հպարտութեամբ կը յայտարարեն որ ունին երկնային պարգևը, ծիրքը, ուժը և կարողութիւնը մարդկանց կատարել բուժում պարգևելու: Ստելու և խաբելու ընդունակ այս մեծ վարպետները օրնիբուն կը մատուցեն «բուժում»՝ ի դիմաց մեծամեծ ու անհաշիւ գումարներու:

Հաւատաբուժին տեսութեան համաձայն, հիւանդութիւնները հետևանք են աստուածային օրինագանցութիւններուն, դիւական ու սատանայական միջամտութիւններուն, մարդկային շարամտութիւններուն, անուղղայ ու անպարկեշտ կեանքին ևն:

Մարդկային ենթագիտակցութեան մէջ գետեղուած ու մեխուած զաղափար է, որ լոկ արտաքին ու անտեսանելի ուժերու միջամտութեամբ ու ներգործութեամբ մարդիկ կրնան վերագտնել իրենց երբեմնի առողջական նախանձելի վիճակը: Դրերու ընթացքին տիրական հանգամանք ստացած է այն գօրաւոր համոզումը թէ մարդիկ մեղաւոր են և իրենց մեղսաթաւալ վիճակն է որ զիրենք կ'առաջնորդէ մարմնական ապականութեան, հիւանդութեան ու մահուան:

Հաւատաբուժը, օգտուելով բարեպաշտին կարծրացած ու հնամաշ դարձած մտայնութենէն, կը դիմէ ամէն տեսակ հնարքի, ճարպիկութեան, ձեռնածութեան և խաբելու առևեստին, որպէսզի կարենայ իր որսը դիւթել, հրապուրել և ապշահար ձգել:

Հաւատաբուծը կը վարէ թալանչիական քաղաքականութիւն: Շահագործելով բարեպաշտին բարի տրամադրութիւնը, անկեղծ նուիրումը, ազնիւ ձգտումն ու տենչը, ան ոչ միայն կը զրաւէ անոր ազնիւ սիրտն ու բարի հոգին, այլև կը կորզէ ու կը պարպէ անոր քսակը:

Հաւատաբուծը, հետևաբար, կեղեքողն է ու շահագործողը և ունևոր և աշխատաւոր դասակարգին՝ անոնց մատուցելով ոչինչ:

Հաւատաբուծութիւնը Արևմտեան աշխարհին մէջ բազմամիլիոն տօլարի շահի աղբիւր է, որմէ կ'օգտուին հաւատաբուծն ու իրեն հլու հպատակները՝ գործակիցները:

Հաւատաբուծը իր ազատ Արշակաւանին մէջ՝ հեռու պետական ամէն կաշկանդումէ ու մարդկային խղճահարութենէ, կը գործադրէ իր հնարագիտութիւնը՝ խլելով բիւրաւոր անմեղունակ հոգիներ, մոլորեցնելով զանոնք, խորտակելով ու մթազնելով անոնց յոյսի ու լոյսի ամէն շող:

Հաւատաբուծը ոչ միայն բուծում չի պարգևեր, այլև պատճառ կ'ըլլայ մարդկանց սնանկացման, մեծագումար կորուստներու, բազմաթիւ ընտանիքներու խռովութեան, գժտութեան, ջլատման, բաժանման և նոյնիսկ անձնասպանական արարքներու:

Հաւատաբուծներու ճարպիկ ձեռնածութիւնները տեղի կ'ունենան հաւաքական աղօթքներու ընթացքին՝ երբ հաւատացեալներու բազմութիւնը մէկտեղուած կ'ըլլայ մեծ մարգարահի, խաղապարի և կամ տաղաւարի մէջ: Վրաններու գործածութիւնը ևս ընդհանրացած է վերջերս այս նպատակին համար: Արուեստական բեմի մը պատրաստութիւնը անհրաժեշտ կը նկատուի անմիջապէս, որպէսզի վարագոյրի ետին պահուին հիւանդներուն անուաթոռները: Նախօրօք պատրաստուած ծրագիրը լաւագոյնս գործադրելու իր ճիգին մէջ, հաւատաբուծը կը ջանայ անգիր ընել իր յաճախորդ հիւանդներուն անունները ու անոնց ցաւերուն և հիւանդութեանց տեսակները: Ախտերու բազմազանութիւնը կարևոր է՝ ցուցադրելու հաւատաբուծին ամենակարողութիւնը: Ախտերը կ'ընդգրկեն՝ ուռուցք, բաղկեղ, երիկամունքի ցաւ, յօդացաւ, աղիքներու բորբոքում, շաքարախտ, արեան բարձր ճնշում, խլութիւն, կուրութիւն ևն: Քալելու, խօսելու, տեսնելու և լսելու ատակ ծերունիներ կ'ընտրուին դերերը խաղալու: Իրական հիւանդները հեռու կը պահուին հաւատաբուծէն: Հրապարակի վրայ հաւատաբուծը կը ցուցադրէ մէկ առ մէկ իր բոլոր շնորհները՝ ոգևորութիւն և խանդավառութիւն յառաջացնելու ժողովուրդին մէջ: Հոգեզմայլանք ապրող հաւատացեալը՝ յափշտակուած ու կլանուած տեղի ունեցող դերասանական արարքներէն, կը գտնուի իր գոհունակութեան գենիթին մէջ: Մինչ այդ, բեմին վրայ, անուաթոռներ կը լքուին, անթացուպեր կը ջարդուին ու օդին մէջ կը նետուին: Դողդոջուն ծերունիներու զաւազանները կ'առնուին ու կը փշրուին: Կոյրեր կը սկսին տեսնել և խուլեր՝ լսել ...:

Այլը, կը զգեստուէին Սքօ Հոգիի այցին ուժգնութենէն ու ազդեցութենէն: Հրապարակը լեցուն է անհարկի շարժումներով, վայնասուն գոչիւններով, ալ էլ ուհաներով, ծափերով ու հիացական բացազանշութիւններով: Հաւատաբուժը յաջողած է խաղալ իր տպաւորիչ դերը: Տպաւորած է միամիտ, մտացիր ու խելագար ամբոխը: Հաւատացեալները՝ թեւատարած և ակնակառոյց կը հետեւին բոլոր հրաշագործութիւններուն և չեն ուզեր բանականութեամբ քննել, ճշդել եղելութեանց ու դատել բժշկութեանց վաւերականութիւնը, ճշմարտացիութիւնը:

Երկար ու յոգնեցուցիչ արարողութենէն ետք, «բուժուածներ» կը հեռանան գոհունակ սրտով, իսկ չբուժուածները կը վերադառնան տխուր ու տրտում ու կը տառապին խղճի խայթէ, յանցաւորի անուշիկ զգացումէ ու ամօթէ: Այդպիսիները կը դառնան յուսակորոյս. կը կորսնցնեն իրենց հաւատքը, կեանքի լաւատեսութիւնը, կենսունակութիւնը, աշխատունակութիւնը և կեանքը շարունակելու եռանդը:

Շատեր, հաւատալով որ իրապէս բուժուած են, կը դադրեցնեն իրենց դերը՝ դուռ բանալով նորանոր բարդութեանց ու նոյնիսկ՝ մահուան: Շատ մը «բուժուածներ», «բուժուելէ» քանի մը օր ետք կ'ընքած են իրենց մահկանացուն: Հաւատաբուժը այդ ևս բնական համարելով բացազանշած է՝ «Գերագոյն բուժումը մահն է»:

Ակնյայտ է որ մտակուրութիւնը, հոգեկուրութիւնը իրենց գերադրական աստիճանին հասած են: Մարդիկ չեն կրնար և չեն ուզեր տեսնել իրականութիւնը՝ ինչպէս որ կայ: Այս տիպի հաւատացեալներ կ'ապրին կտրուած ու մէկուսացած իրենց պատեանին մէջ: Կ'ապրին կեանք մը որ տարօրինակ է մեզի համար ու անըմբռնելի: Եթէ ուզենք զիրենք լիովին ըմբռնել, պէտք է որ իրենց նման ապրինք, զգանք ու մտածենք: Ստոյգ աղբիւրներու համաձայն, կարգ մը յարանուանութիւններ (օրինակ՝ Մկրտչականներ, Աւետարանականներ, Վերըստին ծնածներ ևն) կ'արգիլեն իրենց Բանաւոր Հօտին հեռատեսիլ դիտել, լուրերը մտիկ ընել, շարժապատկերի երթալ, տարեդարձ տօնել, պարահանդէսի երթալ ևն, որովհետև այս ամբողջը կը նկատուին սատանայական արարքներ: Փակ աշխարհի մէջ ապրող հաւատացեալը՝ անհաղորդ արտաքին աշխարհի իրականութիւններուն, կուրօրէն հաւատք կ'ընծայէ ու կը հետևի իրեն թելադրուածներուն:

Ինքնախաբէութիւնը հոգեբանական համընդհանուր վիճակ մըն է որով, առաւել կամ նուազ չափով, հերքանշիւր անհատ վարակուած է: Կան ինքնախաբէական զգացումներ և արարքներ որոնք մեծ վնաս չեն պատճառեր ենթակային, բայց հաւատաբուժութեամբ ինքզինքնին խաբողները կը կորսնցնեն ոչ միայն իրենց դրամը, այլև իրենց արժանապատուութիւնը և վարկը:

Մեր իրականութենէն յիշենք մեր պատմահօր՝ Մովսէս Խորենացիին պատմածը, որ ինքնախաբէութեան դասական օրինակ է: Երբ Արա Գեղեցիկը կը մահանայ պատերազմին մէջ, Շամիրամը իր աստուածներուն կը հրամայէ անոր վերքերը լիզելով

կենդանացնել իր սիրածը: Շամիրամ իր կախարդական դիվանքով ու հաւատքով կը ջանայ կենդանացնել Արան: Երբ Արան չի կենդանանար, Շամիրամ իր սիրականներէն մէկուն զարդարելով լուր կը տարածէ. «Աստուածներն Արային լիզելով ու կենդանացնելով մեր փափաքն ու ցանկութիւնը կատարեցին, ուստի այսուհետեւ անոնք աւելի ևս արժանի են մեզմէ պաշտուելու և փառաւորուելու իբրև ուրախացնողներ և կամակատարներ»: Այսքանը բաւ չհամարելով, Շամիրամ արձան մըն ալ կը կանգնեցնէ աստուածներուն անունով և զոհերով կը պատուէ զայն:

Պատմութենէն գիտենք նաև որ հիւանդներ բժիշկի դիմելէ կը խուսափէին. անոր փոխարէն կ'երթային յուռութներուն: Հետաքրքրական է որ Շամիրամը իր վրայ կը կրէր յուռութու լուսններ՝ հեռու մնալու չար աչքէ, ախտէ ու փորձանքէ:

Հաւատաբուժը հնրգինք աստուածացնելու և անհաւացնելու մարմաջէն կը տառապի: Ուշագրաւ է հովիւ և հաւատաբուժ՝ Ուիլիլմ Պրէսմընի պարագան, որ «հրաշքներ» կը գործէր: Երբ կը ծախողէր իր բուժմանց մէջ, կը յանդիմանէր անհատները որ մեղսալից կեանք մը կ'ապրէին, տկար էին ու թերահաւատ: 1965 թուին, երբ արկածով մահացաւ մեր այս հրաշագործ հաւատաբուժը, ժողովուրդը զինք շնորհեց, այլ չորս ամիս յոյսով սպասեց որ յարութիւն առնէ:

Այս նոյն հովիւը, 1947-ին, իր բուժման առաջին փորձը կատարեց Իլլի-նոյի մէջ՝ «բուժելով» խուլ և համր անձ մը: Վերջինս, պատուիրուած էր որ չծխէ, վասնզի հովիւը ծխելը համարած էր անոր խլութեան ու համրութեան պատճառը: Հովիւին պատուէրին բեկանումին պատճառով, անձը չէ կրցած վերջնականապէս բուժուիլ:

Հաւատաբուժները կը ստանան սրտակեղեք խնդրագրեր՝ աղօթքներու պաղատանքներով ու զանազան աղերսանքներով լեցուն: Անգգայ ու անհաւատ հաւատաբուժները ոչ միայն չեն աղօթք անոնց վրայ, այլև կը հրամայեն ծուլէն-ծուլէն ընել գրութիւնները և աղբամանը նետել: Նամակներուն առնթեր առաքուած փոխգիրները իսկոյն կը զանձուին: Զօշաքաղութեամբ ապրող հաւատաբուժը կ'ապրի ի հաշիւ իր պարարտ որսին: Ներկայիս ալ, խարդախ հաւատաբուժներ և հեռուստաքարոզիչներ կը գործածեն իրենց տրամադրութեան ներքև գտնուող բոլոր զարտուղիականազնիւ միջոցները ի շահ և ի նպաստ իրենց անձին և ի վնաս կոյր ու միամիտ հաւատացեալին:

Կ'արժէ նշել որ հաւատաբուժը գիտութիւնը կը համարէ «գործիք սատանայի»: Ան չի բաշակեր բժշկական միջամտութիւն, օգնութիւն (իմա՝ գործողութիւն, դեղօրայք ևն): Աւանդական վիշապին նման, հաւատաբուժը խստօրէն կ'արգիլէ շահագործող հաւատացեալը բժշկական քննութեան ենթարկուելէ: Վիշապներն ալ մեր պատումներուն մէջ թոյլ չէին տար որ պարզ, ազնիւ ու աշխատասէր ժողովուրդը մօտենար կենարար ջուրին և անկէ ստանար բարիքը կեանքին:

Ահա այս պատճառով է որ մահուան պարագաները բազմացած են: Կարգ մը ծնողներ անխոհմաբար դժկամութիւն կը ցուցաբերեն իրենց զաւակները բժշկական խնամքին ենթարկելու: Անոնք անհիմնօրէն կը պնդեն որ մարդիկ ապրելու են լոկ հաւատքով, և հաւատքն է որ միայն կրնայ բժշկութիւն պարգևել հոգւոյ և մարմնոյ: Որոշ կրօնական խմբակցութիւններ (օրինակ՝ First Assembly Church, Faith Tabernacle Congregation ևն) կ'արգիլեն բժշկական ամէն տեսակի սպասարկում: Առ ի հետեանս այս անմիտ ու անիմաստ ազատամտութեան, բազմաթիւ անմեղ մանուկներ կը մահանան:

Բնական վիճակ է որ մարդիկ չեն սիրեր յուսահատիլ, ընկճուիլ, պարտուիլ, այլ միայն՝ յուսալ, տենչալ՝ ձեռք ձգելու անկարելին, անհասանելին: Իր կարգին, հաւատարութիւն ալ, հակառակ իր խղճի ծայնին, կը շարունակէ խթանին դէմ քրքրել՝ արհամարհելով և ուրանալով ճշմարտութիւնը:

Ներկայիս, հաւատարութեան կեդրոն կը համարուի Lourdes -ը (Փրանսա): Միջազգային չափանիշով յարգանք վայելող այս սրբավայրը արդիւնք է Պէոնատէթ անունով աղջկայ մը ունեցած տեսիլքին՝ ուր անոր երեցած կը թուի ըլլալ Աստուածամայրը 1858 թուականին: 1876-էն ի վեր ուխտավայր հռչակուած այս հաւատքի և բուժման կեդրոնը տարեկան կ'ընդունի շուրջ հինգ միլիոն հաւատացեալ:

Ցաւօք սրտի պէտք է նշել որ սոյն սրբատեղին այժմ դարձած է պատեհապաշտներու և ճարպիկ առևտրականներու մրցասպարէզ:

Տարօրինակն այն է որ Պէոնատէթը մահացաւ ցաւերու մէջ (թոքատապէ և շնչարգելութենէ) 1879-ին, երբ դեռ 35 տարեկան էր: Անոր հայրն ալ մահացաւ ցաւերէն տառապահար:

Հայ եկեղեցին ներկայիս կը հաւատայ որ կրօնքն ու գիտութիւնը ոչ թէ հակադիր ու իրարամերժ բնազաւառներ են, այլ՝ զիրար լրացնող ու ամբողջացնող: Այս սկզբունքով է որ հայ եկեղեցին կը քաջալերէ ու բարոյապէս կը ստիպէ որ հիւանդը աղօթքին դիմելով հանդերձ ենթակայ ըլլայ նաև բժշկական հոգատարութեան ու խնամքին:

Մեր գրութեան աւարտին, կարևորութեամբ կը մէջբերենք Lourdes -ի մասին գրուած խօսքերը Ellen Bernstein-ի, խմբագիր "Medical and Health Annual of the Encyclopaedia Britannica"-ի, ուր կ'ըսէ. «Հրաշքներ կը պատահին, երբ ուխտաւորներ յայտնաբերեն իրենց ուժերը և սորվին արուեստը՝ ապրելու իրենց հիւանդութիւններով»: